

УДК 341 (477:4)(091)

DOI dx.doi.org/10.30970/vir.2018.44.0.9392

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР КОНЦЕПЦІЙ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ДОКТРИНИ МИКОЛИ ЛІВИЦЬКОГО

Павло Присяжний

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. +380972272089,
e-mail: ppr.diego@gmail.com*

Досліджено можливі моделі ведення української зовнішньої політики, вироблені у середовищі політичних емігрантів після Другої світової війни у Німеччині. Зокрема, вперше розглянуто конструкції, які запропонував та обґрунтував відомий громадський і політичний діяч у діаспорі, публіцист Микола Лівіцький у газеті «Неділя» (Ашафенбург, Баварія). Зосереджено увагу на основних засадах, на яких повинна будувати Україна як держава свою зовнішньополітичну діяльність, а саме: на основі миролюбності, вільнолюбності українського народу, повній рівноправності у міжнародних відносинах, співпраці з окремими самостійними державами. Детально розкрито суть обґрунтованих Миколою Лівіцьким концептуальних моделей міждержавних новоутворень з участю у них України, а саме: Сполучених Держав Європи, до яких на рівних правах мали б увійти Україна, Польща, Білорусь та етнографічна Росія: блоку держав між Балтійським морем і басейном Середземного моря (Греція, Болгарія, Югославія, Румунія, Угорщина, Чехо-Словаччина, Польща, Прибалтика, Білорусія, Україна); Союзу вільних народів Росії; Світового наддержавного організму, до якого входили б не пов'язані між собою суверенні європейські держави; євразійського блоку держав (колишніх союзних республік) без участі у ньому Росії.

Трохи відмінну від доктрин Миколи Лівіцького схему майбутньої унії державних народів Центральної і Східної Європи пропонували Роман Ільницький та Зенон Пеленський, авторитетні еміграційні громадські діячі і публіцисти, у ході полеміки у червні–липні 1948 року на сторінках газети «Час», яку видавали у Фюрті. Вони пропонували державне утворення у просторі між Німеччиною та Росією. Проте виникали риторичні запитання: чи будуть толерувати такий союз ці дві світові потуги, чи позбавляться поляки ілюзій щодо своєї винятковості.

У статті рецензовано також збірник Миколи Лівіцького «Відносини «Захід–Схід» і проблеми поневолених Москвою націй», сформований із публікацій в американській газеті «Свобода». У цій праці обґрунтовано необхідність створення об'єднаної Європи. Автор наголошує, що цей процес надзвичайно складний, адже політика західноєвропейських держав непевна і повна суперечностей: з одного боку, доводиться шукати можливостей співпраці з Радянським Союзом, а з іншого – зберігати добрі відносини зі США, щоб не зашкодити їхнім партикулярним інтересам і зберегти НАТО як інструмент проти загрози зі Сходу.

Ключові слова: концепції зовнішньої політики України; українська еміграція; міжнародні відносини; блок держав; Сполучені Держави Європи; газета; Євразійський блок держав; унія державних народів.

Після Другої світової війни на теренах Європи поступово утверджувався новий правопорядок і, відповідно, вироблялися нові підходи у зовнішній політиці держав. Ще донедавна велику, проте переможену Німеччину поділили на чотири сфери впливу, відповідно до кількості альянтів – США, Англії,

Франції та СРСР. Вишукували і запроваджували найдоцільніші моделі облаштування післявоєнної Європи. На ці процеси, безперечно, впливали, з одного боку, СРСР, а з іншого – трійка найбільших на той час світових потуг на чолі зі США. На теренах розгромленої Німеччини опинилася не за власною волею кількасоттисячна спільнота української еміграції, яку альянти заслужено трактували як політичну. Про це свідчили дуже промовисті факти та явища, які відбувалися в середовищі наших скитальців. У таборах для переміщених осіб вони творили українські школи та гімназії, ремісничі курси, церкви, політичні партії та організації, пресу, спортивні товариства, творчі спілки, театри, хоріві та музичні колективи і т. д. Життя набирало організованих форм, а великі маси людей жили надією на початок третьої світової війни між США та СРСР і шкоро повернення на Батьківщину. Про це свідчило зростання напруження між Сходом і Заходом, яке щораз більше посилювалося. Цей фактор, мусимо констатувати, мав заохочувальний вплив і на перебіг визвольної боротьби Української повстанської армії, яка тривала до кінця 50-х років ХХ століття.

У таких складних умовах у середовищі політичних емігрантів народжувалися моделі ведення української зовнішньої політики. Незважаючи на те, що Українська Соціалістична Республіка існувала на карті СРСР і навіть згодом була співтворцем Організації Об'єднаних Націй, вона не могла вести самостійної зовнішньої політики, йдучи у фарватері кремлівського міністерства закордонних справ. Натомість інтелектуальні сили за кордоном послідовно вибудовували схеми співжиття України в колі європейського і світового співтовариства за умови здобуття повної незалежності.

Найбільш виважені і доцільні концепції щодо українського майбутнього обґрунтовував відомий громадський і політичний діяч, публіцист Микола Лівіцький*: вони досі є *актуальними*, хоча проголошені понад 70 років тому. В об'ємній статті «Проблеми української зовнішньої політики», яка побачила світ у тижневику «Неділя» (Ашафенбург), він насамперед визначає чотири основні засади, якими повинна б керуватися майбутня держава, будуючи свою міжнародну діяльність. На перше місце автор висуває *вільнолюбність* українського народу, його прагнення бути господарем на власній землі. На другому – ставить *миролюбність*, тобто бажання жити в мирі і згоді з усіма народами за умови, що вони не зазіхатимуть на українські землі. Далі Микола Лівіцький наголошує, що міжнародна співпраця не може обмежувати

---

* Лівіцький Микола (9.01.1907–8.12.1989) – відомий громадський та політичний діяч, публіцист в середовищі української діаспори. Середню освіту здобув у Празі, закінчив вищу торговельну школу у Варшаві та економіко-соціальний факультет Женевського університету. До 1939 р. був секретарем делегації уряду УНР в екзилі при Лізі Націй, згодом перебував у Карпатській Україні, координуючи дії її адміністрації з екзильним урядом УНР. Микола Лівіцький – один із засновників і керівників *Українського національно-державного союзу* (УНДС), заступник голови від 1946 р., голова УНДС з 1951 р. Впродовж 1948–1950 рр. очолював Спілку українських журналістів на чужині. Від 1949 р. – член виконавчого органу (уряду) Української Національної Ради, а з 1957 р. – голова (прем'єр) виконавчого органу і міністр закордонних справ. Впродовж 1967–1989 рр. – Президент УНР в екзилі. Автор сотень публікацій у періодиці з проблем міжнародних відносин, життя діаспори, окремо виданих праць, у тому числі об'ємного тому «Захід–Схід і проблеми поневолених Москвою націй» (1975 р.).

державного суверенітету на користь якогось наддержавного світового організму більшою мірою, ніж у інших народів, що до нього належатимуть. Тобто він актуалізує *засаду повної рівноправності у міжнародних відносинах*. Автор концепції слушно стверджує, що міжнародне співробітництво у світових масштабах не виключає створення обмежених блоків держав, доцільність яких обумовлюється спільністю місцевих інтересів у тій чи іншій частині світу. Тому М. Лівіцький чітко формулює четверту засаду – *співпраця окремих самостійних держав, а не злиття їх у спільний державний організм*. Він застерігає від входження української держави до умовного регіонального блоку, у якому відчуватиметься гегемонія одного з народів, приміром, російського [3]. Автор розглядає кілька концепцій майбутнього України, виходячи із наведених вище засадничих положень, а конкретніше – намагається визначити місце держави в укладі міжнародних світових відносин. Він цілком слушно зауважує, що існування і дії Організації Об'єднаних Націй на цю пору «не розв'язують ще багатьох болючих питань, зв'язаних з остаточним упорядкуванням європейського й азійського континентів» [3]. Про реальність втілення планів М. Лівіцького можна говорити лише за умови відновлення (чи здобуття) державної незалежності тих народів, які її втратили.

Перша концептуальна модель, запропонована М. Лівіцьким – Сполучені Держави Європи, до яких на рівних правах мали б увійти такі держави, як Україна, Польща, Білорусь та етнографічна Росія. Далі історичний екскурс – мовиться про ідею Пан'європи, яка з'явилася ще на початку 19-го століття, а в період між Першою і Другою світовими війнами проект Європейської Унії обґрунтовано відомим французьким політиком Аристидом Бріаном. На думку М. Лівіцького, «за деякий час пан'європейська ідея, в тій чи іншій формі, буде здійснена», але не так швидко, «бо європейський континент сьогодні ще аж надто роз'єднаний і окремі його частини перебувають в зовсім відмінних між собою умовах» і найголовніше полягає в тому, «щоб усунути той стан, при якому Європа поділена на два цілком відмінні і суперечні собі світи» [3]. Тобто автор недвозначно твердить, що поки не зникне з карти світу СРСР разом з його державами-сателітами, повноцінна Європейська Федерація не відбудеться.

Друга модель зводиться до блоку держав між Балтійським морем і басейном Середземного моря, тобто до створення т.зв. Межимор'я, до якого мали б увійти такі держави, як Греція, Болгарія, Югославія, Румунія, Угорщина, Чехословаччина, Польща, Прибалтика (Естонія, Латвія, Литва) і, нарешті, Білорусь та Україна. Микола Лівіцький не виключає трохи відмінного проекту створення «Малого Межимор'я», утвореного з Литви, Польщі, Білорусі та України. В обидвох випадках автор ставить риторичні запитання як поведеться, у таких випадках Російська імперія, «яка гарантія того, що держави проєктованого Межимор'я погодяться взяти на себе тягар українсько-російських взаємовідносин і дотримують до кінця свої зобов'язання» [3].

Третя, означена М. Лівіцьким модель не нова – Союз вільних народів Росії. Вона виникла в період між двома війнами в середовищі російської еміграції, яка почала усвідомлювати абсурдність великодержавних імперських амбіцій. Таку

ідею підтримував за згодою німців генерал Андрій Власов, а згодом – лідер російських емігрантів у США Олександр Керенський. Таку модель рішуче відкинув М. Лівіцький, наголошуючи, що «входити до будь-якого блоку разом з Московщиною було б рівнозначне з прийняттям російської гегемонії, а це раніше чи пізніше призвело б до повного уярмлення України» [3].

Микола Лівинський фрагментарно окреслює і четверту модель – «існування непов'язаних між собою суверенних європейських держав, які лише входили б до світового наддержавного організму» [3], але одразу відкидає її без детальної аргументації з огляду на те, що обставини диктують шукати серед чужинців приятелів і спільників, що, зрештою, є першочерговим завданням зовнішньої політики кожного народу.

Цікаву концепцію, побудовану на засадах міжнародної справедливості і доцільності, пропонує Микола Лівіцький у статті «Бльок поневоленних народів», яка є продовженням попередньої і надрукована у тому ж тижневику «Неділя». Він називає її українською, але закладено її в ідеях Кирило-Мефодіївського братства, а згодом оформлено саме з ініціативи українців у рішеннях Конгресу Національностей, який відбувся в Києві 1917 року. Автор зауважує, що ця концепція керувала діями українських урядів 1919–1920 рр., а згодом її застосували керівники зовнішньої політики еміграційного державного центру УНР. Вона полягає «в розподілі Росії на її окремі, під поглядом національним, складові частини» [1]. Далі М. Лівіцький справедливо наголошує: «Розподіл імперії, яка має на своїм сумлінні, стільки кривавих злочинів, яка, застосовуючи засаду господарської автаркії, тобто виключаючи з світового господарства шосту частину земної кулі, спричиняється до постійних економічних недомагань, в якій процвітає найгіршого роду тотально-терористичний режим, яка, врешті, прямує вперто і послідовно до захоплення влади над світом шляхом світової революції – розподіл такої імперії буде безперечно актом міжнародної справедливості.

Одночасно розподіл цей буде і актом міжнародної доцільності, бо це усуне раз і назавжди джерело агресії, отої загрози нової світової війни, а також джерело вічних економічних криз, убогства і людських страждань» [1].

До віртуального *добровільного блоку* окремих, незалежних, суверенних народів (держав), за переконанням М. Лівіцького, *могли б увійти не тільки європейські, а й азійські народи*, які давно перебувають у ярмі російського імперіалізму. Цей блок повинен мати тверде антимосковське спрямування і являти собою міцну конструкцію з усіма ознаками життєздатності, тобто бути самодостатнім у веденні господарської діяльності, бути настільки могутнім, щоб економічно, культурно, політично, а за потреби й мілітарно протистояти російському імперіалізму, усунутому з усього величезного територіального комплексу, а також встановити нормальні господарсько-культурні і політичні взаємовідносини з усім світом і таким чином спричинитися до встановлення міжнародного миру і порядку.

Усі окреслені 1947 року Миколою Лівіцьким концепції облаштування України за умови здобуття нею повної незалежності були на той час

нездійсненими. А вже у Кремлі вибудовували іншу конструкцію центральної і східної Європи, поспішно створюючи «соціалістичний табір», обгороджуючи його «залізною завісою». І процес той був доволі продуктивним та завершився актом створення військового блоку – Варшавського договору.

У 50-х роках минулого століття Микола Ливицький перебрався з Німеччини до США. Там почався новий етап його громадсько-політичної та публіцистичної діяльності. Його обирають Головою виконавчого органу Української Національної Ради і членом Центрального Комітету Ліги Визволення народів СРСР (Паризький блок), а згодом – і Президентом Української Народної Республіки в екзилі. У щоденній американській газеті «Свобода» М. Ливицький постійно друкує під псевдонімом В. Ткача аналітичні статті про відносини між Заходом і Сходом. Усі ці публікації сукупно творять цілісну картину жорсткого протистояння між двома світами – СРСР та його сателітами і США та Європою, вони увійшли до об'ємного збірника «Відносини «Захід–Схід» і проблеми поневолених Москвою націй», який вийшов окремою книгою 1975 р. в Німеччині. Микола Ливицький як досвідчений експерт з міжнародних відносин аналізує десятирічний (1964–1974) період тривання холодної війни, викриваючи фальшивість декларованої кремлівськими пропагандистами політики «мирного співіснування». На відміну від мюнхенського періоду формування концептуальних засад зовнішньої української політики і можливого державного облаштування, він розширює діапазон аналітики, фокусуючи свою увагу на проблематиці всіх поневолених Москвою націй. Обґрунтовуючи необхідність «боротьби проти советсько-російського імперіалізму і комунізму», М. Ливицький наголошує: «...не треба забувати, що під владою тоталітарно-комуністичного режиму Москви знаходяться також неросійські народи Советського Союзу. Більшість цих народів створили свої демократичні незалежні держави після революції в 1917 році, але невдовзі по тому вони стали жертвами агресії советської-російського імперіалізму. Найбільший серед цих народів є народ український» [2, с. 11].

Микола Ливицький пише про необхідність створення об'єднаної Європи, проте зауважує, що для того належить пройти доволі тривалий і важкий шлях, адже політика західноєвропейських держав непевна, повна суперечностей: з одного боку, доводиться шукати можливості співпраці з СРСР, а з іншого – зберігати добрі відносини із США, знайти способи такого об'єднання європейських країн, щоб не зашкодити їх партикулярним інтересам, зберегти НАТО як інструмент проти загрози зі Сходу, водночас не драгувати Москви і встановити тривалий мир на Європейському континенті [2, с. 169–170]. Ці думки Миколи Ливицького, написані майже 50 років тому, дають частково відповідь на питання, чому стримується під сучасну пору входження України до вже реально існуючого Європейського Союзу.

Наголосимо, що М. Ливицький був не єдиним «конструктором» побудови української зовнішньої політики. Окремо варто проаналізувати перебіг полеміки між двома авторитетними еміграційними громадськими діячами, публіцистами Романом Ільницьким і Зеноном Пеленським у червні–липні 1948 року на

сторінках газети «Час», яку видавали у Фюрті (Баварія, Німеччина). Вони дискутували щодо майбутньої унії державних народів Центральної і Східної Європи, тобто у просторі між Німеччиною та Росією, і з прикрістю ставили риторичні запитання: чи будуть толерувати таке новоутворення ці дві світові потуги, чи позбавляться ілюзій поляки щодо своєї винятковості й здатності втримувати баланс між Сходом і Заходом, століттями биті і шарпані цими двома державами, тощо. Думки, висловлені Р. Ільницьким і З. Пеленським, продиктовані великим особистим досвідом і особливою здатністю аналізувати, співставляти, робити вивірені прогностичні висновки.

Сьогодні, на жаль, концепції зовнішньої політики, які активно творилися в середовищі української еміграції в Німеччині, залишаються документами тодішньої епохи. Їх автори не могли передбачити у всіх аспектах конструкції нинішнього Європейського Союзу, до якого прагне вступити Україна. Хоча ідеї, висловлені ними, варто врахувати на шляху виконання зобов'язань перед ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лівницький М. Блок поневоленних народів / М. Лівницький // Неділя. – 1947. – 5 жовтня.
2. Лівницький М. Відносини «Захід–Схід» і проблеми поневолення Москвою націй. – Мюнхен : Вид-во Українського інформаційного бюро. – 1975. – 408 с.
3. Лівницький М. Проблеми української зовнішньої політики / М. Лівницький // Неділя. – 1947. – 28 вересня.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2018

Прийнята до друку 01.09.2018

EUROPEAN VECTOR OF THE CONCEPTIONS OF THE FOREIGN POLICY OF UKRAINE IN THE DOCTRINE OF MYKOLA LIVYTSKY

Pavlo Prisyazsnyy

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. +380972272089,
e-mail: ppm.diego@gmail.com*

The article examines possible models for conducting Ukrainian foreign policy that were produced in the context of political emigrants after the Second World War in Germany. In particular, for the first time, constructions are considered, and, as suggested and justified by a well-known public and political figure in the diaspora, publicist Mykola Livytsky in the newspaper «Nedilia» (Ashafenburg, Bavaria). Focused attention is paid to the basic principles on which the state of Ukraine should build its foreign policy activities, namely on the basis of peacefulness, free-lance of the Ukrainian people, full equality in international relations, cooperation with individual independent states. The essence of the substantiation by Nikolay Livytsky of conceptual models of interstate tumors with participation of them in Ukraine, namely: the United States of Europe, to which Ukraine, Poland, Belarus and ethnographic Russia, on the equal footing should enter Ukraine, the block of states between the Baltic Sea and the Mediterranean basin (Greece, Bulgaria, Yugoslavia, Romania, Hungary, Czechoslovakia, Poland, Baltic States, Belarus, Ukraine); Union of Free People of Russia; A world supranational body, which would include unrelated sovereign European states; Eurasian bloc of states (formerly union republics) without participation of Russia.

Roman Ilnitsky and Zenon Pelensky, authoritative emigration public figures and publicists, were offered somewhat different from the doctrines of Mykola Livytsky's scheme of the future union of the

peoples of Central and Eastern Europe during the controversy in June–July 1948 on the pages of the newspaper *Chas* published in Fürth. They offered a state education in space between Germany and Russia. But at the same time, rhetorical questions arose: whether such a union would tolerate these two world powers, or lose the illusions of the Poles about their exclusiveness.

The article also reviews the collection of Nikolai Livytsky's «West-East Relations» and the problems of the Moscow-enclaved nations», which was formed from publications in the American newspaper «*Svoboda*».

This article substantiates the need for a united Europe. The author emphasizes that this process is extremely complicated, because the policy of Western European countries is uncertain and full of contradictions: on the one hand, it is necessary to look for possibilities of cooperation with the Soviet Union, and on the other hand to maintain good relations with the United States in order not to harm their specific interests and preserve NATO as an instrument against the threat from the East.

Key words: concepts of foreign policy of Ukraine; Ukrainian emigration; international relations; bloc of states; United States of Europe; newspaper; Eurasian bloc of states; unions of national peoples.